

Отже, в результаті свого міжнародного статусу англійська мова набула всесвітнього поширення, адаптування до значень інших культур та стала глобальною завдяки інформаційним технологіям, міжнародним організаціям та стрімкій міграції населення планети. Зважаючи на те, що картина світу – це своєрідний образ світу, який образно репрезентує знання про світ та системи цінностей культури і є опосередкованим тією мовою, якою розмовляє певна спільнота, можна зробити спробу дати визначення сучасній гібридній англомовній картині світу. Сучасна гібридна англомовна картина світу – це глобалізований лінгвокультурний образ світу, який увібрав в себе фрагменти лінгвокультурних образів світу інших мовних спільнот, поєднав їх та/чи підлаштував (адаптував) під систему цінностей англомовної спільноти.

Серед перспектив подальших розвідок слід окреслити дослідження становлення гібридних картин світу в умовах глобалізації на матеріалі інших мов.

Література:

1. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс [монография] / Владимир Ильич Карасик. – Волгоград : Перемена, 2002. – 477 с.
2. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность / Юрий Николаевич Караулов. – 3-е изд. – М. : Эдиториал УРСС, 2003. – 264 с.
3. Корнилов О. А. Языковые картины мира как производные национальных менталитетов / Олег Александрович Корнилов. – М. : Моск. Гос. Ун-т, 1999. – 341 с.
4. Крысин Л. П. О некоторых новых типах слов в русском языке: слова-«кентавры» / Л. П. Крысин // Лингвистика: Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского. – Нижний Новгород, 2010. – № 4(2). – С. 575–579.
5. Лотман Ю. М. Внутри мыслящих миров. Человек – текст – семиосфера – история / Юрий Михайлович Лотман. – М. : «Языки русской культуры», 1996. – 464 с.
6. Мезенин С. М. Натурализация чужой лексики и интеркультурный процесс [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://old.kpfu.ru/science/news/lingv_97/n30.htm
7. Моїсєєнко О. Ю. Концептуальна інтеграція англійської мови в лінгвокультурний контекст Східної Африки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / О. Ю. Моїсєєнко. – К., 2015. – 42 с.
8. Попова З. Д. Язык и национальная картина мира / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – 4-е изд., стереотипное. – Москва-Берлин : Директ-Медиа, 2015. – 101 с.
9. Серебренников Б. А. Язык отражает действительность или выражает ее языковым способом? / Б. А. Серебренников // Роль человеческого фактора в языке: Язык и картина мира : сб. науч. тр. – М. : Наука, 1988. – С. 12–21.
10. Скибіна В. І. Розповсюдження національної мови та проблеми лексикографії : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / В. І. Скибіна. – К., 1998. – 34 с.
11. Pieterse J. N. Globalization as Hybridization / J. N. Pieterse, J. J. Macionis, K. Plummer // Sociology: a Global Introduction. – Harlow and New York : Prentice Hall. – Second edition. – 2002 [Electronic Resource]. – Mode of Access : <http://www.uvm.edu/rsen/rm230/Nederveen%20Pieterse.pdf>.
12. Seidlhofer B. Controversies in Applied Linguistics / Barbara Seidlhofer. – Oxford, New York : Oxford University Press, 2003. – 346 p.

УДК 811.161.2'373'276.6:61

Л. Б. Шутак,

Буковинський державний медичний університет, м. Чернівці

ОСОБЛИВОСТІ МЕТАФОРИ: КОГНІТИВНО-ДИСКУРСИВНИЙ АСПЕКТ

У статті зроблено теоретичний аналіз метафори як складного й багатоаспектного явища у сучасному мовознавстві. Наголошено на важливій ролі метафоризації у процесах інтеграції вербальної й контекстуальної систем особистості, а також у категоризації мови.

Проаналізовано одну з найбільш актуальних теорій розвитку метафори – концептуальну. Зауважено про те, що в сучасних когнітологічних дослідженнях метафоризація розглядається як загальнонаукова теорія інтеграції, яка реалізується через посередництво знаків і поповнення термінологічної частини одного з концептів, а в результаті дає «бленд». Описано різновиди метафоричних зближень, окреслено основні аспекти вивчення метафори з погляду семантики. Визначено залежність дискурсу від метафоричних процесів і роль метафори у термінотворенні й термінологізації.

Ключові слова: метафора, метафоризація, когнітивна метафора, концептуальна метафора, дискурс, когнітивно-дискурсивна теорія метафори.

THE SPECIFICS OF METAPHOR: COGNITIVE AND DISCURSIVE ASPECTS

The article considers the theoretical analysis of metaphor as a complex and multidimensional phenomenon in modern linguistics. The important role of metaphor in the process of integration of verbal and contextual identity, as well as the categorization of language is emphasized.

The author analyzes one of the most relevant theories of metaphor – conceptual. In modern research cognitive metaphor is considered as general scientific theory of integration and realized through signs and replenish the terminology of one of the concepts, and as the result gives a «blend».

The article describes the types of metaphoric encounters, such as metaphor, based on the comparison of ontological metaphor, anthropocentric metaphor, textual metaphor, terminological metaphor. The basic aspects of the study of metaphor in terms of semantics applied a comprehensive approach. The role of metaphors in the process of conceptualizing and categorizing the world, including in the development of sign systems is analyzed. The dependence of metaphorical discourse processes and the role of metaphor in terminology and terminologization is depicted.

Keywords: metaphor, metaphor, cognitive metaphor, conceptual metaphor, discourse, cognitive and discursive theory of metaphor.

ОСОБЕННОСТИ МЕТАФОРИ: И КОГНИТИВНО-ДИСКУРСИВНИЙ АСПЕКТ

В статье сделан теоретический анализ метафоры как сложного и многоаспектного явления в современном языкознании. Отмечено важную роль метафоризации в процессах интеграции вербальной и контекстуальной систем личности, а также в категоризации языка.

Проанализировано одну из наиболее актуальных теорий развития метафоры – концептуальную. Отмечено, что в современных когнитологических исследованиях метафоризация рассматривается как общенаучная теория интег-

рации, которая реализуется посредством знаков и пополнения терминологической части одного из концептов, а в результате образовывается «бленд». Описаны разновидности метафорических сближений, определены основные аспекты изучения метафоры с точки зрения семантики. Определена зависимость дискурса от метафорических процессов и роль метафоры в терминообразовании и терминологизации.

Ключевые слова: метафора, метафоризация, когнитивная метафора, концептуальная метафора, дискурс.

Метафори в сучасній українській дискурсології меншою мірою мають естетичне й емоційно-оцінне спрямування, натомість здійснюють когнітивно-концептуальну й прагматичну функції. Із засобу творення образу вони трансформуються у спосіб формування значень, яких бракує у тій чи іншій комунікативній ситуації. Аналогія в ознаках різних категорій предметів є знаряддям не лише найменування ознаки, а її виділення з-поміж інших, створення конкретного поняття. У зв'язку з цим однією з найбільш актуальних думок в розвитку теорії метафори є «теорія концептуальної метафори» [23]. В її основі ідея про те, що метафора – це не просто мовний феномен, а й повсякденна реальність, відображена в умінні послуговуватися мовними одиницями чи термінами однієї сфери для тлумачення іншої. У цьому контексті концептуальні метафори слугують знаряддям осмислення й розуміння будь-якої абстрактної сфери знань у термінах і концептах більш відомої, конкретної сфери. Тому метафоризація в сучасних когнітологічних дослідженнях розглядається як загальнонаукова теорія інтеграції, що реалізується через посередництво знаків і поповнення термінологічної частини поняття з концептів, а в результаті дає так звані «бленд» (blend) [8; 16; 17; 18; 19], який знайшов відображення в описах зв'язку теми і носія метафори, а саме: подібність [12], взаємодія [7], атрибуція рис [9], приналежність до класу [4; 5].

У концептуальному аспекті процес пов'язування реальних, відносно достовірних властивостей та характеристик об'єкта, що порівнюються у свідомості з властивостями інших об'єктів, виявляє асоціювання. Учені поділяють такі утворення на кілька різновидів. Насамперед це метафора, створена на основі зіставлення двох концептів, що формують конекції на основі однієї ознаки. При цьому вона розглядається в опозиції, що пояснює метафору як результат подвійної розумової операції: ствердження і заперечення. Ствердження через заперечення змушує створити своєрідний образ, адже краса метафори починається там, де закінчується її істинність [22].

Неоднозначною щодо трактування є онтологічна метафора. Так, Дж. Лакофф і М. Джонсон обґрунтували такий вид метафоричного зближення як процес розуміння одного концептуального поля через терміни іншого [9; 10], що дає можливість простежити регулярність установаження в мові подібності, аналогії між концептуальними комплексами. Як базовий концепт переважно називають тривимірний простір, людське тіло, родинні взаємини, запах, колір, почуття та ін. [9; 10; 23]. До цього ж типу належать так звані орієнтаційні метафори, в основі яких концепти «верх – низ», «наперед – назад», пов'язані з антонімією оцінних значень «добре – погано» [10].

Механізм створення метафори в тексті репрезентовано В. М. Телією в антропометричній теорії метафори. За цією теорією, метафорична операція починається задумом, постановкою проблеми, мети, наміром людини, що створює допоміжні поняття на основі асоціативних комплексів – енциклопедичного, раціонально-культурного, особистісного знання; потім виникає припущення щодо подібності; контекст здійснює фокусування, а результатом є фільтрація – поєднання нових ознак зі старим значенням і формування нового концепта (поняття) [21; с. 37]. Якщо відбувається зближення концептів з нечіткою підставою для створення метафори, то при цьому можлива відсутність алгоритму переносу, що пояснює утворення метафор через дифузне об'єднання двох понять, одне з яких має знакову репрезентацію, інше її використовує [19]. А. Н. Баранов і Ю. Н. Караулов [6], аналізуючи пропонований підхід, основною функцією метафоризації називають «наведення» чи фокусування нової категоризації на дійсність або на її окремі фрагменти. Основний засіб створення такої метафори – це нова концептуалізація раніше абстрактної сутності, що погано піддається раціональному осмисленню. Завдяки таким процесам виявляється креативність мислення, що створює нову інформацію і називає її [11].

Вивчення механізму метафоризації в тексті, на думку Л. М. Алексєєвої, є важливою проблемою сучасного мовознавства, оскільки слугує для виявлення типологічних властивостей термінологічної метафоризації [1]. При цьому наголошується, що адекватну інтерпретацію термінологічна метафоризація може отримати на основі референтних відносин, тобто відносин між актуалізованим термінологічним найменуванням та словом природної мови, що позначає відповідний об'єкт дійсності, обраний як засіб пізнання. Специфічною властивістю референтних відносин у термінологічній метафоризації є стереоскопічна двоплановість – кореференція, яка засвідчує, що процес термінологічної метафоризації є не просто уподібненням референта до релята, а одночасно посиланням на них [1, с. 14–15]. У загальнонауковому сенсі цей механізм визначається Л. М. Алексєєвою як процес ідеалізації, абстрагування, моделювання реальності, коли для позначення розумового образу використовується вже знайомий об'єкт. Таке уявлення обґрунтовано асоціативним характером наукового мислення, а також особливостями наукової комунікації, «оскільки наукова метафора дає можливість мовцям сформулювати своє відкриття, а тому, хто сприймає, – розуміти новизну знання і одночасно вибудувати нові стратегії інтерпретації досліджуваного явища. У цьому сенсі наукова метафора є своєрідним мнемонічним прийомом, у результаті якого створюються нові наукові теорії» [1, с. 13].

Таким чином, зміст когнітивних теорій метафори відображає потребу загальнонаукового знання у вирішенні проблем вербалізації його новизни, а також у трансформації особистісного знання в об'єктивне. Як доводять основні когнітивні теорії, вербалізація знання виявляється у цілковитому нових мовних механізмах перебування семантики мовних одиниць, головним з яких є метафоризація. Завдяки цим процесам людина пізнає реальність, пристосовує мову до адекватного способу відображення дійсності тощо. Отже, учені окреслюють основні аспекти вивчення метафори з погляду семантики у кількох варіантних типах, а саме: концепції, в яких аналізується нове, переносне значення слова природної мови; концепції, що мають на меті установити спільність між прямим і переносним значеннями; концепції, що стверджують про доцільність вивчення тільки старого (прямого) значення як основи творення «переносного» значення; «парадоксальні» концепції, в основі яких дослідження семантичної схожості референтів одночасно є вивченням їхньої несхожості [2, с. 34].

Порівнюючи представлені типи, розуміємо, що вони опираються на єдину логіку і вступають у певні відносини. Так, теорії семантичного зсуву допомагають проаналізувати процес зародження метафори. Інтеракційну теорію поглиблюють і розширюють пошуки відповіді на поставлене запитання. А парадоксальні теорії намічають комплексне рішення, включаючи в його основу саму людину [2, с. 45]. У зв'язку з цим можна припустити, що різні типи метафоричних концепцій не просто послідовно поглиблюють наші знання про метафору в лінгвістичному чи в концептуальному аспектах, а є комплементарною системою наукових уявлень про дискурс як вербально опосередковану спеціальну діяльність людини, в якій здійснюється розвиток мовного знака.

У дискурсі, як відомо, відбувається формування концептуальної системи. Когнітивний механізм дискурсу реалізується як отримання знання, що сприяє вдосконаленню діяльності, підтримуючи «систему взаємодії людини зі світом» [13, с.101]. Саме цим механізмом дається опосередкована здатність людини виходити за межі знаків – добудувати дійсність.

Ця властивість свідомості забезпечує поповнення системи знання і, як наслідок, перетворення світу, в тому числі і розвиток знакових систем. Неабияку роль у процесах концептуалізації і категоризації відіграє творення нових значень, що обумовлюють вирішення завдань переробки «нової» інформації з залученням індивідуальної концептуальної системи. Також механізм дискурсу відіграє важливу роль у процесах розвитку знака, що постає як зовнішній прояв внутрішнього процесу інференції; при цьому знак, використовуваний як функціональна опора, забезпечує швидке і адекватне утворення вивідного знання, а також володіє «знайомою» («освоєною») проекцією (стійкої когнітивної стратегією «внутрішнього програмування»). Розвиток знака в дискурсі полягає в тому, що придбання нових значень є, за А. А. Полікарповим, корисним для будь-якого знака, оскільки збільшує його функціональну навантаженість у системі мови, а, значить, забезпечує стабільність, підвищує стійкість до будь-яких внутрішніх і зовнішніх змін, а також змін у мові та сфері змістів. «Чим більше значень у слова, тим його існування стає менш уразливим до зазіхань слів-конкурентів на позначення тих же самих понять, а також від зникнення якихось із змістів, ... яке відбувається в результаті зникнення деяких об'єктів, виявлених цими змістами» [15, с. 22]. Таким чином, метафоризація постає як єдина назва і для механізму, і для процесу, і для окремої фази, і для її результату, а також для окремого рівня дискурсу. Така ситуація, як відомо, була охарактеризована Н. Д. Арутюновою як розмивання поняття метафори [3, с. 7]. Проте в рамках дослідження дискурсології подібна багатозначність виявляється зручним способом уніфікації обґрунтування різних за своєю природою явищ.

Отже, метафора – не лише риторична «прикраса» висловлювання чи фрагмент дискурсу. Метафора – це послідовність проявів функціонування когнітивного механізму комунікативно опосередкованого процесу розвитку мовного знака на різних етапах мовленнєво-мислетворчої діяльності та стадіях дискурсу. Інтегративна модель метафоризації є засобом вивчення будь-яких процесів розвитку мовного знака в дискурсі, в тому числі – і явища термінотворення й термінологізації.

Література:

1. Алексеева Л. М. Метафорическое терминопорождение и функции терминов в тексте: Автореф. дис. д-ра филол. наук / Л. М. Алексеева. – М.: РУДН, 1999. – 33 с.
2. Алексеева Л. М. Термин и метафора: семантическое обоснование метафоризации / Л. М. Алексеева. – Пермь: ПТУ, 1998. – 250 с.
3. Арутюнова Н. Д. Функциональные типы языковой метафоры / Н. Д. Арутюнова // Изв. АН СССР / Сер. лит. и яз. – 1978. – Т. 37. – № 4. – С. 333–343.
4. Арутюнова Н. Д. Синтаксические функции метафоры / Н. Д. Арутюнова // Изв. АН СССР / Сер. лит. и яз. – 1978. – Т. 37. – № 3. – С. 251–262.
5. Арутюнова Н. Д. Метафора и дискурс / Н. Д. Арутюнова // ЛЭС. – М.: Сов. энц., 1990. – С. 296–297.
6. Баранов А. Н., Караулов Ю. Н. Русская политическая метафора. Материалы к словарю / А. Н. Баранов, Ю. Н. Караулов. – М.: Институт русского языка АН СССР, 1991. – 193 с.
7. Блэк М. Метафора / М. Блэк // Теория метафоры. – М.: Прогресс, 1990. – С. 153–172.
8. Кудрявцева В. Ф., Стебунова А. Н. Понятийные системы как основа стратификации континуума клинической терминологии. / В. Ф. Кудрявцева, А. Н. Стебунова // Научно-техническая терминология: Научно-технический реферативный сборник. Вып. 2. – М.: Госстандарт России, ВНИИКИ, 2001. – С. 51–52.
9. Лакофф Дж. Мышление в зеркале классификаторов. / Дж. Лакофф // НЗЛ. Вып. 23. – М.: Прогресс, 1988. – С. 12–51.
10. Лакофф Дж., Джонсон М. Метафоры, которыми мы живем. / Дж. Лакофф., М. Джонсон // Теория метафоры. – М.: Прогресс, 1990. – С. 387–415.
11. Метафора в языке и тексте. – М.: Наука, 1988. – 174 с.
12. Ортони Э. Роль сходства и уподобления в метафоре. / Э. Ортони // Теория метафоры. – М.: Прогресс, 1990. – С. 219–236.
13. Пиаже Ж. Генетический аспект языка и мышления. / Ж. Пиаже // Психолингвистика. – М.: Наука, 1984. – С. 325–335.
14. Пиаже Ж. Психогенез знаний и его эпистемологическое значение / Ж. Пиаже // Семиотика. – М.: Радуга, 1983. – С. 90–101.
15. Поликарпов А. А. Циклические процессы в становлении лексической системы языка: моделирование и эксперимент: Автореф. дис. ... д-ра филол. наук. / А. А. Поликарпов – М.: МГУ, 1998. – 55 с.
16. Рахилина Е. В. Когнитивный анализ предметных имен: семантика и сочетаемость / Е. В. Рахилина – М.: Русские словари, 2000. – 416 с.
17. Рахилина Е. В. Основные идеи когнитивной семантики / Е. В. Рахилина // Фундаментальные направления современной американской лингвистики. – М.: Изд-во МГУ, 1997. – С. 370–389.
18. Селезнева Ю. С. Концептуальная интеграция: направления в исследовании (Обзор). / Ю. С. Селезнева // Социальные и гуманитарные науки. Отечественная и зарубежная литература. Реферативный журнал. Серия 6: Языкознание. Вып. 3. – М.: ИНИОН РАН, 2002. – С. 139–156.
19. Селиванова Е. А. Когнитивная ономазиология / Е. А. Селиванова – К.: Украинский филологический центр, 2000. – 248 с.
20. Серль Дж. Метафора / Дж. Серль // Теория метафоры. – М.: Прогресс, 1990. – С. 307–341.
21. Телия В. Н. Метафора как модель смыслопроизводства и ее экспрессивно-оценочная функция / В. Н. Телия // Метафора в языке и тексте. – М.: Наука, 1988. – С. 26–52.
22. Теория метафоры. – М.: Прогресс, 1990. – 511 с.
23. Ченки А. Семантика в когнитивной лингвистике. / А. Ченки // Фундаментальные направления современной американской лингвистики. – М.: Изд-во МГУ, 1997. – С. 340–369.

УДК 008'398.91: [811.111]

М. О. Шутова,

Київський національний лінгвістичний університет, м. Київ

ЕТНОКУЛЬТУРНІ ФРАЗЕОСТЕРЕОТИПНІ ПРОФІЛІ ПОРТРЕТНОЇ ПРИВАТНОСТІ АНГЛІЙЦІВ

У статті на основі семантико-мотиваційної і культурно-символічної реконструкції фразеоформул із компонентами house / home змодельовано одну з портретних характеристик англійців – їхню ПРИВАТНІСТЬ, що закріпилася в свідомості носіїв англійської мови як етнокультурний стереотип; розглянуто екстралінгвальні фактори, які впливали на формування етнокультурних автостереотипів англійців про замкнутість і відокремленість, а також внутрішньомовні чинники фразеологізації цих стереотипів; розкрито механізми стереотипізації уявлень англійців про дім, оселю, родинний затишок тощо; зроблено припущення про те, що ПРИВАТНІСТЬ життя англійців впливає з географічного острівного розташування країни, що зумовлює відокремленість, відділення від решти світу, зокрема і замкнутість у своєму облаштованому просторі, стереотипізованому з домом.

Ключові слова: етнокультурний стереотип, автостереотип, реконструкція, фразеоформули із компонентами house / home, ПРИВАТНІСТЬ.